

ИЗЛАЗИ
четвртом и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Преглату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕГЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

СВЕТЛОСТ

„Нека буде светлост!“ И засину светлост
И разли се благо преко даљних гора,
И обасја поља и долине равне
И широка мора.

И на престо онај, где је тмина сјала
Уздиже се светлост божанска и силна
И све живну дахом. А природом јекну
Песмица умилна.

И поносни соко у небо се диже,
И његова песма висином се ори:
Она слави светлост и слободу милу
У зеленој гори.

Загрејано зраком све се сунцу диже,
Само сова мрачна из дубине хучи,
И за мраком тужи њена песма мукла,
Јер је светлост мучи.

Ал' ко оно спава кад све даном дише
И затвара очи навикле на тмину;
Мрачне сневе снева и не види светлост
Што по зраком сину? —

То је човек бедни. О славај и сневај,
И у мрачној ноћи нек ти живот тоне.
Гле, облаци страшни са громом и муњом
Над тобом се гоне...

1897

Љубомир Н. Симић.

УЗ МЕСОЈЕЂЕ

ЈАВНО ПРЕДАВАЊЕ

— Симо Матавуљ —

(Наставак)

Онда настаде поступно ширење Христове науке
противне беспутну уживању и бучним весељима и

то је утицало на онадање сатурналија, много пре доласка на престо Константина Великог. А кад тај цар (306—337 после Хр.) прогласи Христову веру за државну и пренесе престоницу у Византију, онда од сатурналија остадоше само трагови у Риму и по провинцијама. Доцније, кад у више махова, навалише дивљи народи и покорише западни део римске царевине, густо мрак покри те крајеве, и ми не разабрамо, како је у опште текао народни живот, докле се опет није све сталожило и у новим облицима средило у средњем веку.

У средњем веку васкрснуше сатурналије на своје старом земљишту, у Риму, а под новим именом: carnevale, или по француском изговору, carnevall. Сличност између сатурналија и нових месојеђа потпуно јасна, а наслеђе потпуно је природно. Само папа и његов колегијум, који заменише цезаре и сенат, одредише да време месојеђама буде пред ускршњи пост. Зато се то доба и прозва тако, јер карнава значи што и наше месојеђе, т.ј. време мрсу.

По старинским летописима, карнавалска весеља с почетка беху доста скромна и, што би рекли наши стари, благонаравна. Али пошто паде Цариград, кад настаде „пренорођај“ (renaissance), кад у Италији стадоше цветати: наука, уметност, трговина, индустрија и занати, онда и карнавалске светковине постадоше бучне и раскошне.

Рим се одликовао: тркама, циркуским забавама, у којима бикови заменише некадашње гладијаторе; кавалкадама, које су предводили кардинали; бескрајним литијама триумфалних кола; литијама маскара, међу које би се мешали и свештеници у „одјејанијама“; игранкама и гозбама на Капитолу, где би се такмичиле лепотице, а председавао папа и кардинали. Најејајнији су карнавали били за владања папе Павла III. (1524—1549) и Јулија III. (1550—1555). Највећма су светину забављале трке магараца. Доцније се увело свечано спаљивање карнавала, т.ј. огромне лутке, коју су на покладе носили по граду, а небројени пратиоци ишли за њом са запаљеним свећицама, а забава беше у томе, да сваки настоји да угаси свећицу најближем другу. То се звало festa olei moceoletti. Племићска и грађанска богата омла-

дина стицала се са свих страна у Рим, не на испаштање грехова, него на карнавал.

У Млецима месојеђе су дуже трајале, а по раскошу и распуштености, превазилазиле су римске. Чаробни град лагуна бивао је сваке ноћи осветљен милијунима жижака; гондоле пуве маскара и музи чара клизаху по каналима; ватромети су на све стране прскали; из богатих дворова ориле су се свирке; са бродова, из таверна, из мрачних закутака тајанственога града, допирале су песме и свађе. Пошто у Млецима, уз карнавал, осем свега остало, беху допуштене и хазардне игре у новац, то се ту стицаху не само каваџери, него и коцкари из целога света.

Разуме се по себи, да су и остали градови таљански сјајно проводили месојеђе, а изгледа, да се питома Флоренција највише одликовала елегантним стилем својих забава.

Шпањолци и Португалци нису ни у томе изостајали од своје браће латинског порекла. Напомињући само оно што је оригиналније у њиховим карнавалским обичајима, јер, мање више, све остало је слично.

У Мадриду и данас на покладе носе по улицама женску лутку, која приказује грдну бабу са седам ногу, и коју зову *la reina suageta*, тј. краљица четрдесетница. Та краљица има у једној руци трску, у другој неколико шарених застава, а на глави венац луков. Ову носе последње ноћи покладне, пратећи је зубљама и воштаницама, певајући јој опело. Најпосле је унесу у њену кућу, и ту јој светина прилази клањајући јој се и поздрављајући је. Свршетком прве недеље поста, одсеку јој једну ногу, у тако редом сваке недеље, па на велику суботу у вече изнесу јој остатак тела, одсеку јој главу, уз громко одобравање гомиле!

Али све те настраности, сва та карнавалска махниташа, све су то ситнице према ономе што су радили весели Французи у средњем веку за време месојеђа. Њихови претци, стари Гали, имађаху један велики зимњи празник који се звао „браће имеле“ (*La cueillette du gui*).

Тим обредом Гали су почињали прославу нове године, а после тога, отишли би да се преруше и нагрде, навлачећи животињске коже, натичући рогове на главу, и тако нагрђени, водаху бела бика по улицама. Пошто Римљани освојише Галије, унесоше своје обичаје, који се наврнуше на народне; а пошто се још у Галију уселише Фрузи, и пошто та смеса допније прими хришћанску веру, онда тек настадоше јединствени, невероватни карнавалски обичаји.

Још у деветом столећу светковале су се по Француској две чудне светковине, на име: магарећа и лудачка (*fête de l'âne et fêtes de fous*). Првој је био рок четврти дан по Божићу. Тада би се свештеник маскирао као магарац и силној гомили која би га пратила и постављала му разна питања, одговарао досеткама, пратећи речи њакањем. Друга

светковина вршила се на Богојављење, у самој цркви у коју би се увео окићен магарац. Так један сав нагарављен, обукао би се у владичанско одјејаније и седео на владичанском престолу. Пред великим олтарем почела би пародија летургији, јер свештеници, такође смешно прерушени, пијаху и играху на светом месту, а место прописаних јектенија и призива, њакали су као магарци, на што су сви присутни такође и свом певанијом одговарали; а онај и карађени владика непрестано благосиљаше, разуме се, друкчијом гестикулацијом него што је прописана. Пред црквом чекаху кола, у којима се обично ђубре износи, те би правоверни, после тобожне „службе“, натоварили свештенике на та кола и возали их пијане по улицама!... Као карактеристику шта је још све бивало уз месојеђе, напоменућу само, да је једном, у такој прилици краљ Анри III. (1574 – 1589 год.) трчао по улицама париским, прерушен као млетачки панталон, и тукао пролазнике палицом, чему се нико није чудио.

(Наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ХАЏИ РУВИМ

Архимандрит манастира Боговађе.

— Милеико М. Вукићевић —

(НАСТАВАК)

VI.

И тако Хаџи Рувим остаде у Београдском Пашалуку, у свом манастиру. Ваља напоменути да се тада јако намножише хајдуци. Особито после доласка јаничара и дахија. У Јасеници смедеревској и крагујевачкој најчувенији је био Станоје Главаш са својом дружином. У Авали и Ко смају *Васа Чарашкић* и *Јанко Кашкић*. У ваљевској су хајдуковали *Недићи* браћа у Церу, Видојевици ит.д. *Борђе Турчија*. У Посавини и Подринју хајдук *Станко Алексић* са *Зеком* ит.д. Међу овим хајдуцима налазило се првих људи и домаћина, који су од насиља своју кућу оставили, а видело се већ да је скоро час ту, када ће сви бити хајдуци — тј. револуционари у турском царству, када ће отпочети борбу против силе турске за ослобођење српскога народа.

У зиму 1803. год. ови силни хајдуци беху се разишли на зимовнике до пролећа 1804. године. Старац Хаџи-Рувим повукао се у манастирске ћелије да реже крстове и иконе или да пише књиге и да се у манастиру тихо моли Богу, те да бедни народ српски, потиштен и ограбљен, мимоиђу невидовне беде и невоље. Повучен тако Хаџи-Рувим у посту и молитви, дочекао је Рождество Христово 1803 год. и одслужио са браћом тако велики и важан празник хришћански,

кога Срби још ките, улепшавају и увесељавају својим лепим обичајима. Ово је био и последњи Божић што га је одстојао и одслужио Хаџи-Рувим.

Дође и Ново Лето 1804. године. Са Новим Летом допадоше Срби још горих патња и страдања. Сви знатнији људи из народа беху пописани у тевтере, те да се уклоне из народа. У тај страшни списак беше забележено и име старца Хаџи-Рувима. Дахије не чекају много. Решено учињено. Главе првих српских кнезова, попова и калуђера почеше падати. Фочић Мемед-ага беше већ стигао у Ваљево ухватио, Илију Бирчанина и Алексу Ненадовића бацио у тамницу, а послао своје људе, да му донесу главе кнеза Станоја из Зеока и Хаџи-Рувима из Боговађе (Мемоари Проте Мат. Ненадовића стр. 67). Станојеву главу турци уграбише али погibe један од момака у свађи и борби око куће Станојеве. То за овај тренутак спасе главу Хаџи-Рувиму.

Кад Хаџи-Рувим дочује, шта би са ваљевским кнезовима, „а он не хтеде бегати преко Саве, а „лако је могао, него дође у Београд, јави се код „владике Леонтија, а Леонтије није га смео са- „крити, него јави Аганлији. Овај пошаље момке те Хаџи Рувима ухвати и на Варош Капији посеку, и после варошани измоле га и саране га код цркве. То је било после на недељу дана кад су кнезови исечени у Ваљеву“, [(30. јануара 1804. год.) види мемоаре Проте М. Ненад. 68.].

Тако прича о последњим данима и смрти Хаџи Рувима прота Матија Ненадовић. Кад се загледа мало боље у протине речи и види да је могао лако Рувим побећи преко Саве, у Срем, па није хтео, но отишао да тражи заштите у архијереја, који је шуровао с дахијама и који је крвавих руку сео на крвав престо, питање је: како је могао онакав карактер, као што је био Рувим тражити заштите у једнога вероломника и убице, као што је био митрополит Леонтије? Шта га је могло нагнати да иде у таку очигледну погибију? Кад се не би знало оно што долази за овим и кад се не би знало за велику мржњу Рувимову према Немцима, онда би заиста чудо било што није побегао преко Саве но дошао владици у Београд.

Сад да наведемо узрок, који је Хаџи-Рувима довео у Београд. Навешћемо га по причању г. М. Ђ. Милићевића.

Како Фочић Мехмед ага ухвати кнеза Алексу и баца у тамницу „Хаџи-Рувима, вели г. Милићевић спадоше прне мисли. После вечере седи „он у својој оцаклији према ватри, и узбуђено „броји своје бројанице. На пољу је помрчина као „тесто а у оцаклији се једва види од ватре с ог- „њишта; друге свеће нема у њој. О зиду, више „домаћинове главе, виси пушка крџалинка, сабља „сребром окована, и два пиштоља кубурњака. То „је соби сав накит. У углу десно од огњишта „полице су на којима се у сенци једва виде неке

„старе поцрнеле црквене књиге, до полице мали „орахов столић, на коме је сав писаћи халат, а „још даље је клупица, и на њој кутија са свима „халатљикама за резање и шарање крстова и икона.

„Хаџи-Рувим у тренутку душевнога мира „маша се или за перо те пише књиге, или за „сечиво те реже крстове и иконе — тиме он „све- „тује рају око себе!“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ОДНОСА

НОВЕЛА

Емила Роланда

(наставак)

Све је то луло!

Ко зна? Можда ћу се прибрати и поштати енергичном.

Његова се љубав прерушила у неку форму егоизма који мирише на мучење.

8. маја.

Дуго смо се шетали по флорентинским улицама.

Дуго смо стајали пред Ор-Сан-Микелом и гледали Св. Ђорђа.

— Какав је мајстор, Донатело! рече Цезар. Нису то мртви људи из скаске, нису рафајелска лица са глатким линијама — то су људи од крви и меса који стоје на обе ноге пркосно и крапко на земљишту стварности. Како се само наслонио на штит! Како му је поглед жељан борбе! Он је велики али упоран јунак. Јунаци смеју да буду упорни, кад имају снаге да своје тврдоглавство изврше и да подвласте друге људе. А код овога смо о снази уверени. У том и јесте величина. До натела, што му све верујемо...

Да, то он уме! Уметничко историјске тираде! Пун је до врхова прстију финог естетичког осећања. Али изгледа као да је то на њему све.

Правог природног осећања он не познаје.

Код њега ништа не долази од срца, све што је у њему то су нерви.

Има хиљаду врлина али једну ману. Изгубио је првобитну природност у свом префињеном од стотину расположења зависном начину мишљења.

О Фабрикио!

*

Објашњење дође, у вече у Фијезоли.

Седели смо пред малим манастиром у сенци од кипариса и гледали смо залазак сунца, које просу жуто-црвену светлост у јасном вечерњем сјају преко свих дивота Фиренце.

Шум од кола допирао је до нас с друма, дечја песма из оближњих кућа, манастирско звоно, које поче изнад нас тихо и тужно ударати.

— Какав леп тренутак! отпоче он, за тим погледавши ме право у очи продужи брже:

— Тереза, шта је то с тим архитектором? Кад човек слуша вашу тетку мора помислити на угледан примерак

талијанског народа. Знате ли, уосталом, да талијански мужеви имају обичај да бију своје жене?

— Ја ћу покушати и писаћу вам о резултату, рекох.

— Таква шала боли, Тереза! Не надам се да вам се он озбиљно допада. Да ли је бар леп?

— Изгледа као јужњак, црномањаст, има много расе и при том поезију младости, урођену љубазност његова народа... ако се то допада. —

— А вама се допада?

Слегох раменима. — Он је вама супротност, по спољашности и по духу. Готово се морам надати да ми се допада, јер би било зло за мене да имам укуса само за ваш жанр.

— А зашто да буде зло? Више од једног правог пријатеља не можете желети, Тереза? — Узе ме за руку. Кад помислим да ће доћи време кад ћу вас за нешто више замолити, Тереза, — али сад...

Успео је да дотле дође. Сунце баш утону.

Човек има каткад унутрашњи систем оцењивања, који у њему неопажено ради. Ја сам у том тренутку оцењивала њега и оног другог, тамо на Корзици.

И Цезаров тас полете у вис..

Гледајући ову хладну, непоуздану љубав, ово расплинато осећање, које није могло доћи до даха, то осећање на крају века, топлина осећања оног другог постаде у мојој успомени пламен, чије сам топлоте жељна била...

Дигосмо се. Одосмо по тетку, која је седела пред хотелом Ауроре и одвезосмо се натраг у град.

По гдекоја звезда над Фиренцом, прохладна ноћ после жарког дана — ја сам дрхтала...

9. маја.

Сутра дан смо ја и тетка отпутовале.

Он нам је донео цвећа у воз и био је у оном узбуђењу, које му тако добро стоји, јер даје његовим одрада бледим цртама здравију боју.

Болесна пријатељица теткина путује с нама на Корзику. Тетка уђе у вагон много раније но што је било потребно. Она уосталом, припада оном малом броју те така, које никад не сметају.

Стајала сам поред њега докле се год могло.

— Тереза, шапутао је он, обећајте ми да ћу вас скоро видети, и то оваку као што ме данас остављате.

— Не обећавам ништа, рекох, ни један човек не треба ништа да обећава, чак ни за циглу недељу дана.

— Тереза, ви ми не можете неправду учинити. Ви сте сувише добри за то!

— Неправду? Не!

— Онда сам спокојан, одговори он и пољуби ми последњи пут руку.

Кондуктер прекиде банално овај растанак. Десио се како он није желео.

Тада воз крену.

Дакле, изгубила сам га! Али двоје ми остаје: Корзика и Фабрикио!

Кући да идем не марим, не у старе везе, стара оговарања, стару песму! Нешто ново морам имати у мом животу — нова љубав — нова земља! Опет ми звони у ушима о „пурпурној галији“ и „плавоме грчком мору“.

*

Месец дана доцније добио је Цезар вест о удаји своје пријатељице Терезе за талијанског архитекта Фабрикија.

Па то јој је он писао ово писмо, — које је по тетки испратио, јер више није знао њену адресу.

Драга Тереза,

Да сте знали како ме је заболело ви бисте ми уштедели тај бол! Дакле, бејаш тако мало достојан ваше љубави, да ме се одречете као што се скида изношена рукавица! Дакле, ви ни у шта не рачунате године нашег пријатељства и рушите свирепо све моје ваздушне куле, да можете гледати како се зидају — виле вашег палација!

Тереза! Зар си ми могла то учинити?

И зашто да ми прећутиш верење? Зашто одмах тај ужасни факт? О, јер си и сувише добро знала да ћу дојурити на Корзику да заштитим своја права.

Ја то не бих никад допустио!

(наставиће се)

ХАЈДУК СТАНКО

ПО КРИТИЧАРСКОМ РЕЦЕПТУ Г. МОМЧИЛА ИВАНИЋА

написао

Радоје Дољановић

III. Станко се одвргао у хајдуке.

У бањи Станко опорави своје порушено здравље, те поче у тишини дуго и дуго размишљати о петвековним патњама нашег народа под турским ланцима ропским. Његова давнашња идеја о хајдуковању узе сада јаче размере и не остављаше га ни ноћу ни дану. Сва се његова упечатљива душа испуни узвишеним осећањем бола према потлаченом народу и силном жудњом да треба једном осветити Косово. У скоро сазри у њему чврста и ничим непоколебљива одлука да се одвргне у хајдуке, а та одлука постаде још чвршћа како му дође депеша из Ирига да је његов добри отац преминуо напрасно услед лупања с ца.

Одложи, до душе, своју намеру још за неко време докле седећи у родитељском дому не ожали свога доброг оца.

*

И дође време да се велика замисао оствари. Уреди претходно своје домаће ствари и изла кућу под кирију како би имао што више сигурних прихода у свом тешком позиву и поче се спремати на пут.

Прво дозвола кројача и наручи пар новог салонског одела и неколико пари одела за штрапац и свечаник; исто тако наручи два-три пара лакованих чизама и ципела и неколико пари за штрапац. Кад све то би готово сложише момци у велики куфер, а у мали куфер Станко сам својом руком сложи „ситнице“, јер не могаше то поверити момцима, да се не би што заборавило. Ту сложи нешто мало књига филолошких, неколико класичних песника, латинску и грчку граматику, живот и дела великих људи и још неке друге књиге, које му могу сваки час затребати; за тим сложи флашице с колоњском

водом и мирисима, зејтин за косу и помаду, четкицу за зубе и водичу за испирање уста, четку за косу, чешљеве, четке за одело, самовар за чај, неколико паклића руског најбољег чаја, па онда неколико кутија пилула са креовотом, капљице за стомак, капљице против зубобоље, повећу количину кинина, сајдличког прашка, антипирина и још вазда других потребних ствари које су сваком човеку неопходно потребне. Ништа није заборавио, све је било попаковано и сложено у куфере, а у велике дењкове увезане спаваће хаљине. Још само чека да се осуши опрани веш и поpegла па да се крене на мучан пут. Најзад уз пркос кишовиту времену бејаше и веш готов, осушен, уштиркан, поpegлан и сложен опет у нарочити велики куфер. Станко направи неколико опроштајних посета својим добрим познаницима и виђенијим личностима у Иригу, узме пасош, крштеницу и сведоџбу о свршеној класичној гимназији, погоди фијакер и једна проста кола за пртљаг и тако се крене на пут у двадесет другој години свога живота.

Фијакер се љуска преко равна поља, Омир подскакује уз кола „а златан му литар подзвецује.“ Станко се, изнурен неспавањем од мисли и дугом припремом, извадио изнемогло на седишту, натукао цилиндер, те га саставио с обрвама, метуо ногу преко ноге и отворио књигу па чита, а с часа на час дигне главу и поглед му се изгуби у дугој равници а мисао утоне у бурну будућност која га очекиваше.

Жао га бејаше строга места рођења, тешко је пао тај растанак на његову нежну душу, а нарочито што у Иригу остави своју милу Розу. Даде се тако у мисли држећи отворену књигу на крилу, туга му испуни душу и сузе покапаше његове блеђане образе. Није могао читати, књига му испаде из руку и он извади из џепа од иберцига флауту, којој предаде сву своју болом и тугом љубавном устрепталу душу и забруја дрхтав тужан звук његове флауте дивном мелодијом оне песме:

„Nim dein Ring hin
Ehe wir scheiden...“

*

Кад допутова до Саве превезе се скелом и упути се право Шапцу. Чим стиже тамо разбере за најбољи хотел у коме одседне, да се после дугог путовања одмори.

Механџија му даде доста лепу собу и Станко се смести ту, пошто нареди да се претходно проветри. Пошто се умије млаком водом затражи меланж, јер друго пиће сем воде није пио из чистих хуманих разлога.

Сутра дан обуче Станко фрак мете белу машницу око врата и беле рукавице на руке те у званичним посетама обиђе виђеније представнике турске власти у Шапцу, представи се и учињи познанства, јер то је био најобичнији ред учтивости. Он је хтео да кавалерством и добротом туче своје противнике. За тим направи још неколико посета виђенијим грађанима и врати се уморан у хотел, да озбиљно размисли шта му ваља даље предузети.

*

И ако хајдук-Станко бејаше чврста карактера, те не напушташе велику мисао да треба помоћи бедном народу

ипак му бејаше тешко изабрати начин борбе и освете. Управо на освету није ни мислио, јер он се чак згрозио беседе неког простог необразованог свештеника који у цркви под одеждом а с крстом у руци заврши „варварским“ речима: „нека небо прашта, али ми морамо пролити крв угњетача наших и осветити Косово.“

Још тада су подишли Станка жмарци и његова племенита душа, напојена узвишеним узорима племенитих јунака са чистог класичког вреда, згрози се при тако свирепим речима, којима се, још у храму господњем, где треба да се сеје чиста љубав и благодот према ближњима тако грозним тоном прокламује зверска, дивљачка борба.

Станково лице онако као после оптужна лека пребледе кад чу такве речи, сав се стресе и отресе нервозно рукама узвикнув:

„Ух, ух... крв... крв! Мајн гот... Ух... страшних дивљачких појмова...“

Морао је дакле предузети ма што, морао је измислити ма какав начин борбе, али као што доликује *племенитом узвишеном* хајдуку. Он се згрозио и с одвратношћу мислио на оне *крвожелне* и крволочне хајдуке ниске и свирепе, који проливаху крв људску, те њоме појаху своје осветничке мачеве, као што бејаше Старина Новак и остали њему слични крволоци са зверским ђудима. Он није могао ни помислити да интелегантан, племенит, узвишен хајдук сме употребити та ниска нечовечна средства, која не вођаху правој мети, јер је још из детињства знао изреку, која му вечно бејаше у памети: „Nulla salus sine virtute...“

*

После дугог размишљања прорезао и умом промисли да ће најбоље бити да разбере за какву добру и ваљану хајдучку чету, где би наравно могао бити у добру племениту друштву људи виших хуманијих погледа на борбу са Турцима. Држао је да је већ прошло време дивљачке борбе ножем и пушком у руци и да су модерни хајдуци племенити људи високо образовани, који ће благошћу, — смиреношћу и добротом победити неотесане варваре-Турке.

Ношен таквом мишљу разабра за неку хајдучку чету, која обитаваше на планини Церу (то му се већ није свидело, али шта је ту је, није се имало куд.)

Спреми се увече за пут, погоди кола и спреми у мали, ручни куфер најнужније ствари колико док оде и размотри ситуацију. (Наравно да пилуле од креозота није заборавио). Сутра дан га на његову заповест пробуди момак, који донесе пред врата собна очишћене ципеле. Хајдук Станко се обуче званично, јер излази пред арабашу и после многог дотеривања поручи меланж, нареди да се у кола мете куфер, кишобран и иберциг (пошто се нешто време мутило) а он у руци понесе свог омиљеног Хорација, да се мало и душевно наслеђује у свежем планинском ваздуху.

„Ох, ал' ће то пријати моме слабом здрављу“ мишљаше задовољно у колима, возећи се за планину Цер.

Путем се често пипао за џеп, да му не испадне и изгуби се молба, коју је написао харамбаши хајдучке чете и уз њу приложио крштеницу, сведоџу о свршеној класичној гимназији и остала потребна документа.

„Ах, Боже, само се бојим да ме не одбију, а то би тако добро чинило мме здрављу,“ мислио је прегледајући сведоџбу у којој је из грчког језика била врло добра а не одлична оцена. То га је пекло и једило целог пута, јер се бојао да то може бити узрок да га арамбаши не прими, пошто је то један од најважнијих предмета.

Кад стиже до планине, скиде се с кола, нареди кочијашу да га причека, а он узе штапић и рукавице у руке па звиждућући нежно и сетно : „Nim dein Reing hin.“ пође узбрдицом, жудно разгледајући где ће угледати надлештво, да се пријави својом визиткартом г. харамбаши.

(свршиће се)

КЊИЖЕВНОСТ

Српска књига. Њени издаци и читаоци у XIX веку, пред освитом XX века бележи и разматрао Стојан Новаковић. Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије. Издање Српске Књижевне задруге. Цена 1'50 дина.

У скромној књижевности нашој обладала је последњих дана, нека маина, осетио се неки застој. И оно мало наших старијих литерарних посленика, књижевника *par excellence*, муком су замукнули, уступивши своје место млађим снагама. С тога се, узевши у опште, добри ориџинални радови наших дана могу на прсте избројити. Што се пак тиче превода, поплавила нас је, с незнатним изузетком, тако да речемо хиперпродукција најразличнијих, врло лоших ствари, без икаква обзира на душевну потребу наших читалаца. И у таким приликама и околностима, када је све жељно једре и здраве лектире, појамно је, што је појава књиге нашег признатог књижевника дочекана с највећим интересовањем.

*

На први поглед — књижица доста скромна по спољноме изгледу свом. Али на тих стотинак страница њезиних, мале осмине, цицера слога, вештом руком сведено је у минијатурну слику *кретање српске књиге за последњих сто година*. Мора се признати да је уложено доста и труда и времена, док се прешао цео тај стогодишњи период, док је срећно уочен и од заборавља отргнут многи књижевни појав, и док је све то брижљиво пробрано и критички срећено и процењено.

„Пре сто година, онда кад су шумадијски устаници, благословеним инстинктом народне енергије самоодржања и напретка, с божанственим самопожртвовањем почели оживљавати пепелом затрпано корење старинскога државног живота српског, књижевне и просветне идеје Доситија Обрадовића и Вука Ст. Караџића имале су исту вредност. Оне су биле и тумач и путоказ великим политичким радницима с почетка овог века, и ако то ни један ни други ни слутили нису“.

Тим речима отпочео је писац развијати своје ставове о задатку српске књиге за последњих сто година нашег књижевно-просветног развитка и дужностима њезиним наспрам душевног уједињења народног.

Дуга и упорна борба, коју су са пуно воље и одушевљења повели први просветни пионири наши, би најзад

крунисана успехом : народ је, штампаном речју, пренут из дугог летаргијског сна, народном језику, који је примљен за књижевни, извојевана је пуна победа, извршено је зближење некада оштро раздвојених источних и западних племена српских и српска књига прокрчи себи пута на све четири стране српскога света, без обзира на политичке границе.

Али када је реч о томе напретку народне просвете и писмености, онда пуним правом заслужују похвална помена и други чиниоци, који су с првим у тесној, непосредној вези. Ту, у првоме реду, мислимо на *штампаре, издаваче и књигопродавце* како се сами зову, или књижаре ходаоце и торбаре — како их писац назива.

Потреба новог живота пренела је просветна средишта из цркава и манастира у паланке и градове, јер је одатле било лакше добити везу са свима крајевима раскомаданог Српства. И српској књизи крчен је пут пренумерантима или претплатницима. „Нисмо имали кад,“ вели писац, да се извештавамо о улози пренумерације или претплате у другим књижевностима. Првоме времену наше нове књижевности пренумерација даје нарочити тип. И дандањи пренумерација се може у нашој књижевности покаткад да јави у пуној свој старој снази. Кад су први српски писци хтели што да издаду на свет, имали су свега два начина. Један је био меценатски, кад би штампу за књигу неко платио, и онда је сва брига била од један пут скинута ; други је био — купљењем претплате, пренумерацијом... Ово је главни начин који је дигао нову српску књижевност. И онда као и данас хатар и познанство играли су главну улогу у овим пословима. И као што су хатар и познанство несигурни, тако је и судбина књиге и њихова штампања повијала се по тој случајности.“

Као прве штампаре и издаваче писац наш приказује : *Стефана ил. Новаковића у Бечу*, који је још 1791 откупио штампарију Курцбекову и отпочео издавати „Српске Новине“, црквене књиге и календаре ; *Д. Каулицу у Новом Саду*, о чијем раду вели да нема никаквих података и *Гаврила Ковачевића у Земуну*. А као особити, карактеристични тип родољубивог скупљача претплатника, писац нам је изнео једнога народног гуслара, који је поред песме и гуслања редовно купио још и претплату на српске књиге.

Поред штампара и издавача, писац је истакао још и оне особите типове путних књижара, који су, задовољавајући књижевни укус своје публике, разносили књиге по народу, те тако припомогли да писменост уђе јаче у општу знаност народну. То су *Јеремија О. Караџић и Хаџи Алекса О. Поповић*.

„Стари Дубровчани су“, вели писац, „на коњима носили своје трговачке товари од села до села и од града до града. Грнчари, кројачи и остали мајстори радили би и раде и данас извесно доба године а по том своју робу товари на кола или на коње, и с тим се товаром крећу да траже себи куппе од града до града. Панађури или вашари, они исти на које су рачунали први наши књижевници, штампајући своје књиге у Липској и Будиму, привлачили су ове ситне простонародне књижаре као и остале трговце. И они су, као год сви

други њихови трговачки другари, имали да прибаве робу по укусу својих читалаца, па да се на тргу јаве... Нама из овога начина торбарске или ходаличке књијарске трговине веје нешто старинско, с дубоким кореном у народном животу. Овај начин је тек могао да допре далеко, и да је боље организован био, допро би, може бити до сваког читаоца. Пренумерација је тражила, пописивала и за штампање припремала одабранији и имућнији господски и трговачки свет; наши су ходалци књијари ишли да са новом српском књигом потраже и читаоце сиротане, који нису осећали сујету да им се име штампа као име приложничко зато што су купили књигу, већ који су куповали књигу зато што су хтели да је купе. Простонародна публика — да је тако назовемо — поклањала је свој интерес чисто и искрено, али је она то чинила само спрам извесног броја књига који је њу интересовао. Према свему осталоме у књижевности она је била савршено равнодушна“.

Читаву једну главу своје књиге посветио је писац разним покушајима, који су чињени, с времена на време, ради организовања српске књијарске трговине као средства, да се послужи душевном јединству српске читалачке публике. У исто време определио је и своје становиште у томе питању и навео узроке из којих се то доследније могло извршити, па је на крају свео своја размишљања на овај захтев: „ми тражимо организовану књијарску трговину као право и главно средство за уздигнуће књижевности и духовног уједињења народног; тврдимо да се књијарска трговина може организовати само уз истиниту читалачку публику, а признајемо да праве читалачке публике, потребне за организовану књијарску радњу, у Српској још нема. У томе и јесу главни задаци ових листића да тачно изнесу тегобе и да на њих прстом укажу.“

*

Нема сумње, ова се студија пишчева, ма да није органски устројена научна целина, ипак одликује дубоким, опсежним посматрањем и сталном тежњом да се задржи на појединим истакнутијим појавама и расветли њихову вредност и њихов значај. Још је једна околност која јој даје претежну вредност, у томе: *што су извесна факта, у велики примера, утврђена личним посматрањем.*

Неће нам се, држимо, замерити, ако покушамо овде да исправимо неке нетачности пишчеве, а у томе јединоме циљу, да се боље расветли пут, који води истини.

Хаџи Алекса О. Поповић, путни књијар, није био „однекуд с источних страна“. Рођен у селу Житници, близу Беле Цркве, у Банату, напустио је рано очев дом и дошао у Београд, где је изучио књиговезачки занат, који је у оно доба био нераздвојан од књијарске радње. Круг његова рада није се кретао „више истоку и к југоистоку, тражећи за своју робу купаца на тим странама, те по томе не улази у знатне широчине српске народности по југоисточним странама.“ У Србији нема места, које Хаџи Алекса није походио бар дваестак пута за тридесет година свога књијарског рада. Путовао би по народу редовно два пута годишње: лети и зими. Зимњи је рад био претежнији и јачи, зато што у то доба пада Нова година, те се тада растури у народ по неколико тисућа календара. Што се

тиче укуса ондашње читалачке публике из унутрашњости, он би се могао овако обележити: паланачки свџт, нарочито старији и озбиљнији, најрадије би куповао: Дела Доситија Обрадовића, и Милована Видаковића, затим повест оштроумнога Бертолда и сина му, глупа Бертолдина; млађи пак свет са села узимаше на јагму: Разне збирке наших народних јуначких песама, нарочито о Ђорђу Кастротићу-Скендербегу, разне народне приче, нарочито шаљивога и досетљивог Ђосу, календаре, сановнике, ројданике и трепетнике.

Круг рада Хаџи Алексина није се ограничио само на Србију.¹⁾ Преко Хаџи Најдана Јовановића, Татарпаричанина, Алекса је крчио пут у Бугарску највише овим српским књигама: црквеним, календарима и сановницима, ројданицима и трепетницима. Истина је, да су у оно доба „многе бугарске књиге штампане у Србији,“ ама је, на жалост, и то истина, да им се у томе толико ишло на руку, да се помагало штампање књига и оних њихових које су отворено писале противу наших народносних интереса и да је многим људима њиховим давала Србија још и сталну годишњу потпору.

Око год. 1860 покуша Хаџи Алекса да свој књијарски посао пренесе и у Босну, али је у томе походу зло прошао. Њега тамо докопају турске власти, огласе за бунтовника који је дошао да диже рају, па га вргну у тамницу, пошто му одузму езу робу и готев новац. Тамновао је пуна три месеца и нешто заузимањем наших власти а нешто и својом довиташћу, он отуда једва изнесе главу.

Целим својим животом ставио се Хаџи Алекса на службу српској књизи. И пуних тридесет година он јој је неуморно *из стране* крчио пут, да што дубље продре у народ. Нарочито је зимње путовање по народу услед големих намета и очајних пугова било скопчано с великим напорима. И на једном таком путу платио је најзад и главом.

За свој рад није тражио ни од кога ни признања, ни награде.

Толико на брзу руку и у овој прилици о Хаџи Алекси О. Поповићу.

*

¹⁾ Поред Хаџи Алексе заслужују похвална помена савременици његови и вредни растурачи српске књиге из унутрашњости, који су, поред редовног занимања свог, узимали од Хаџи Алексе књиге „у комисион“ и тако избавку књига олакшавали народу своје околине у времену, када би Хаџи Алекса облазио друге крајеве. То су: Тома Вошковић, кројач у Лозници, Марко Л. Рапковић, трг. у Шапцу, Аврам Живковић у Крушевцу, Лазар и Јога Пашаји у Зајечару, Еврем Петковић у Вел. Градшту, Арса Димитриј, бакалан у Чачку, Танаодије Полозић, на Убу, Јован Денаћ у Крагујевцу, Павле Обрадовић у Доњем Милановцу, Ђорђе Станковић у Брвој Паланци, Стеван Радуловић у Меготину, Матеа М. Тригузад у Алексинцу, Неранчић и Матковић у Ужицу, Илија Анђелковић у Пожаревцу и др. Овај је последњи изучио занат књиговезачки и књијарски код Хаџи Алексе, те се у Пожаревцу, уз те послове, бавио још и стаклорезачким пословима. Сви су ти људи растурали књиге у народ узгредно и онда је појамно, што је г. писац, путујући по Србији, у разним приликама могао видети, „како уз некакве лонце или ђиџуве, стоји и табла на којој пише књијарница“. И то није ништа необично, када ми и дан-дана имамо повлашћених књијарница и у сред Београда, где се уз лонце, ђиџуве и остале ситничарске и бакалске артикле продају и књијевни производи.

Неоспорно је, да књига г. Новаковића заслужује особиту пажњу још и по томе, што побуђује на размишљање: како и на који начин да се створи могућност, да нове културне тековине продру што дубље и у најшире друштвене кругове.

Учинили би смо и неке примедбе своје на ову књигу.

Поред свега финог посматрања и оштроумних мисли пишчевих, у хитрини много је што-шта прескочено из првога доба српске књиге, што је заслуживало помена. Али једно нам јако пала у очи. Зашто се г. писац није нигде дотакао и политичких догађаја, који, како сам рече, нису нигда без везе са књижевно-просветним кретањем? (види стр. 39) И када један *Новаковић* то питање обилази и прећуткује, онда ко би други и повео реч о томе!

Ма да се слог г. Новаковића и дослен мало одликовао особитом живахношћу и примамљивошћу, у овој је прилици, на много места, изгубио и честом употребом германизама, преко којих се читалац спотиче. Скоро на свакој страни находите на крају реченице глагол, и то још помоћни! Па вам пара уши и оно *духовно*, место душевно, уједињење Српства, *образују* место стварају, *којешта* место што-шта. и т. д.

Нашој Књижевној Задрузи, која с дана у дан показује све јачу способност и вољу за живот, свака част и хвала на датој прилици да ова књига угледа света. Али би смо и њој, ако није замерке, учинили једну скромну примелбу. Књига је 1:50 дин. скупа. Ма да вредност књиге ценимо поглавито по њезиној каквоћи, ипак, она је скупа с обзиром на наше прилике и ако се хоће да од стране читалаца нађе што шири пријем.

Топло препоручујемо овај најновији спис нашег уваженог књижевника.

Срет. А. Поповић.

15-11-900.

Београд

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

Шта и како пише Гопчевић о себи. У „Kürschners Büchschertzschatz“ под № 95, штампан је роман Спиридијона Гопчевића „Беата.“ По усвојеном обичају сваки писац Киришнерових издања сам се приказује читаоцима. Ево како је то Гопчевић учинио:

„На цигло две стране изнети тако буран живот као што је мој, сматрам за вештину коју је могуће постићи само употребом телеграмског стила. Дакле! Рођен 9. јула 1855. у палати Гопчевића што је на Великом Каналу у Трсту. Отац: први притежалац лађа и велики трговац аустријски. Породица: црногорска, од венецијанаца у 17 столећу на степен грофства „узвишена.“ Изучио сам гимназију у Мелку, трговачку школу и конзерваторијум у Бечу. Приватно изучавао: војну и поморску науку, Историју, Етнографију, Географију, природне науке, Лингвистику, (28 језика, од којих 13 исправно говорим и могу

да пишем). Књижевни радови (од 18. авг. 1875. до 18. марта 1898): 32 дела, 2037 прилога у разним часописима (у које рачунам и оне анонимно или под псеудонимом написане), и то у 9 политичких, 10 војних и поморских, 21 научни, 24 белетристична, и у 86 дневних листова старог и новог света. У годинама 1889 и 1890. издавао сам у Бечу и један часопис и један дневни лист, у почетку срећно а доцније сам пропао што гроф Таафе није одржао реч (одузео ми дозволу за продају појединих бројева). Путовања: пропутовао сам све пределе Европе, сву Северну Америку, Малу Азију, Сибир, Палестину, Арабију — свега 160.000 километара (колико би довољно било да се Екватор неколико пута обиђе), учинио сам 260 путовања по мору, на 25 мѐра. Политички рад: 1875 отишао сам у Црну Гору да се борим против Турака. Осујеђена мисија у Лондону да примим зајам. Завадио се са кнезом Николом који је 1878. покушао да се измиримо и нудио ми положај министра — резидента. Одбио сам. Исто тако и понуду Гарибалдијеву 1876. да предводим његове чете у Херцеговини. 1880. као извештач код Албанске Лиге, с којом сам планирао ослобођење од турског јарма; али се и тамо завадим. 1882. био сам као извештач у Далмацији, услед чега био 55 дана затворен и најзад као невин ослобођен. Одмах после тога био као извештач у Египту, учествовао у бомбардовањима и биткама. 1885 извештач у Бугарској, *где сам имао приступ и гласа у државном и ратном савету, за све време рата борно се цроти: Срба;**) али сам се и с Бугарима завадио због мога описивања њихових ужасних поступака у Нироту. 1886—87. придодат сам био српском послушству у Берлину, а 1888—90. у Бечу у нарочитим мисијама. Одбио сам понуду да ступим као начелник одељења у српско министарство иностр. дела, (као и доцније преговоре да примим нарочити министарски портфељ). 1890 опет затворен због увреде Величачства услед лажне дојаве двојице неваљалаца, (од којих је један после осуђен био на робију), али већ после 24 дана ослобођен. Ожењен: у срећном браку живим са ћерком једног апотекара, бисер жена. („Ха, лични апотекару, *тај* твој производ добар је и слабак!“).

Спиридијон Гопчевић.“

Доносимо ову Гопчевићеву исповед без коментара. Она сама довољно показује ко је и какав је он. Али види се да му онај апотекаров лек, ма колико добар и слadak био, није помогао...

† Архимандрит Нићифор Дучић, бив. вођ добровољаца у српско-турском рату, члан Академије, умро је 21. и сахрањен 23. фебруара

На његовој је пратњи био примећен и познати писац оне славне студије:

„Овако се бибера туца,
овако, овако“

(због које је ушао у Академичку Науку) да би, зар, увећао ову тужну свечаност својим гојазним присуством.

*) Курсив је наш.

Уредн.

Садржај: Светлост (песма) — Уз месојеђе — Из срп. историје — Историја једног одиоца — Хајдук Станко — Књижевност — Занимљиве ситнице. Нић. Дучић.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровића. — уредник Јанко М. Веселиновић